

Modern Türk Cerrahisinin Öncülerinden Miralay Muallim Doktor Naim Hasan Bey

Colonel Educator Doctor Naim Hasan Bey: One of The Pioneers of Modern Turkish Surgery

Mürvet Mutlu Karakaya¹

¹Doktora Mezunu, İstanbul Üniversitesi
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü,
İstanbul, Türkiye

ORCID: M.M.K. 0000-0001-8401-6189

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Mürvet Mutlu Karakaya,
İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap
Tarihi Enstitüsü, İstanbul, Türkiye
E-posta/E-mail: mutlu_karakaya@yahoo.com

Başvuru/Submitted: 29.11.2023

Revizyon Talebi/Revision Requested:
21.12.2023

Son Revizyon/Last Revision Received:
14.05.2024

Kabul/Accepted: 03.06.2024

Atf/Citation: Karakaya, Mürvet Mutlu. "Colonel
Educator Doctor Naim Hasan Bey: One of The
Pioneers of Modern Turkish Surgery". *Osmanlı
Bilimi Araştırmaları* 25, 2 (2024): 259-288.
<https://doi.org/10.26650/oba.1397979>

ÖZ

Naim Bey, 27 Haziran 1873'te 400 numaralı diploma ile Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'den 23 yaşında mezun olarak, ilk Türk cerrahlardan biri olmuştur. Mezuniyetinden sonra 1875'te, yurt dışına öğrenci göndermek üzere açılan yarışma sınavını kazanmış ve Viyana'ya gitmiştir. Burada cerrahi uzmanlığını geliştirmek üzere eğitim almıştır. Dönüşünde 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'ne çağrılarak, savaş alanında uzmanlığı doğrultusunda yararlıklar göstermiştir. 1884 yılından itibaren Mekteb-i Tıbbiye'de Emraz-ı Hariciye [Genel Cerrahi] muallimliği yapmıştır. Ayrıca Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'de de dersler vermiştir. 1886'da Kaymakam [Yarbay], 1887'de Miralay [Albay] olmuştur. Bu süre zarfında çeşitli derecelerde Mecidi ve Osmanî nişanları almıştır. Çeşitli tıbbi komisyonlara üye olmuştur. 20 Kasım 1890'da üç Mekteb-i Tıbbiye muallimiyle beraber Doktor Koch'un verem ile ilgili çalışmalarını incelemek üzere Berlin'e gitmiş ve orada iki ay kalmıştır. Dönüşte İstanbul'da bir verem hastanesi kurma çalışmalarına katılmıştır. 1891'de Londra'da düzenlenen VII. Uluslararası Hijyen ve Demografi Kongresi'ne katılmıştır. Ancak Londra'dan döndükten kısa süre sonra 17 Ekim 1891 günü, 41 yaşında iken, anevrizma nedeniyle vefat etmiştir.

Anahtar Sözcükler: Osmanlı İmparatorluğu, Tıp Tarihi, Miralay Doktor Naim, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane, Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye, Cerrah, Emraz-ı Hariciye, Doktor Koch, VII. Uluslararası Hijyen ve Demografi Kongresi, Cemil Topuzlu

ABSTRACT

Naim Bey graduated from the Imperial School of Medicine (Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane) with diploma number 400 on June 27, 1873, becoming one of the first Turkish surgeons at the age of 23. After graduating, he won a competition to send students abroad and went to Vienna for further surgical training in 1875. Upon his return, he was summoned to serve in the Ottoman-Russian War of 1877-78, where he made valuable contributions in line with his surgical skills. Starting in 1884, he was a lecturer in External Diseases (General

Surgery/Emraz-ı Hariciye) at the Imperial School of Medicine. Additionally, he taught at the Civil School of Medicine (Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye). In 1886, he was appointed as a Lieutenant Colonel, and in 1887, he achieved the rank of Colonel. During this time, he received various ranks of Mecidi and Osmani medals and became a member of various medical commissions. On November 20, 1890, he, along with three other professors from the Imperial School of Medicine, traveled to Berlin to study Dr. Koch's research on tuberculosis. They stayed in Berlin for two months. Upon their return to Istanbul, Naim Bey was involved in efforts to establish a tuberculosis hospital. In 1891, he attended the VIIth International Congress of Hygiene and Demography in London. However, shortly after returning from London, he passed away at the age of 41 on October 17, 1891, due to an aneurysm.

Keywords: Ottoman Empire, History of Medicine, Colonel Doctor Naim, Imperial School of Medicine, Civil School of Medicine, Surgeon, External Diseases, Dr. Koch, VIIth International Congress of Hygiene and Demography, Cemil Topuzlu

Extended Summary

The Imperial School of Medicine (Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane) opened its doors in 1827. Initially, surgical studies were not included in the curriculum. In 1832, a separate institution was established for surgical education, known as the Surgeon School (Cerrahhane). In its early years, the Surgeon School primarily trained Greek surgeons since Turkish doctors were reluctant to become surgeons. In 1838, medical and surgical education was integrated. However, it took until the late 1800s for Turkish doctors to embrace surgical careers fully. The first three names trained at the School of Medicine and continued their surgical specialization abroad are Naim Bey, Osman Bey, and Hayrettin Bey.

Naim Bey entered the School of Medicine in 1862 and graduated at 23 with diploma number 400 on June 27, 1873. As the School of Medicine was a military school, he graduated with the rank of lieutenant, holding expertise in both medical and surgical fields. His comprehensive diploma exams encompassed various subjects, including Natural Sciences, Chemistry, Anatomy, Botany, Zoology, Galenic Pharmacy, Minor Surgical Procedures, Physiology, Diseases, Materia Medica, Preventive Medicine, Internal and External Diseases, Forensic Medicine, Pathology, General Surgery, Gynecology, Clinical Medical Methods, Clinical Surgical Methods, Dermatology, Ophthalmology.

On Naim Bey's diploma, Sultan Abdülaziz's name was torn, though the seals and signatures of the school's director, Marko Pasha, and seventeen instructors remained intact. His instructors included Saib, Kalyas, Arşizen Sarandı, Valasidi, Maruvan(?), Ferdinand, Serviçen, Ahmet Remzi, Konstantin Karateodori, Konstantin, Baroçi, Aristidi, Seyyid Ali, Vuçino, Anton, and Mavroyeni.

During Naim Bey's graduation period, 33 people, 20 Muslims, received education at the School of Medicine. This is an example of the long-standing tradition that approximately one-third of students are non-Muslim. After completing his education, Naim Bey, along

with his friends Hayrettin Bey and Osman Bey, participated in an examination in 1875 that offered opportunities for further education abroad. They all succeeded in this examination, with Naim Bey choosing Vienna for surgical training while his friends opted for Paris. Vienna was known for providing top-notch medical education. However, since the language of instruction at the School of Medicine was French, Paris was a more preferred destination.

Upon returning from his foreign education, Naim Bey was called to serve during the 1877-78 Ottoman-Russian War, where he showcased his surgical skills. After the war, it is likely that he became an assistant instructor at the School of Medicine. In 1884, he became a teacher in External Diseases (General Surgery/Emraz-ı Hariciye). In addition to his duty at the School of Medicine, a military school, Naim Bey also taught at the Civil School of Medicine (Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye), established in 1867 to provide medical education to civilians. He was the teacher of Cemil Topuzlu, who was acknowledged as the founder of modern surgery in Türkiye. Topuzlu said in his memoir that he learned extensively from Naim Bey. After Naim Bey passed away, Hayrettin Bey took his place, and Cemil Bey took Hayrettin Bey's place. Thus, Naim Bey's death paved the way for Cemil Topuzlu's career advancement.

In 1887, Naim Bey was promoted to the rank of Colonel, receiving various medals and honors. In 1889, he was appointed to the Council of Civil Medicine and Public Health (Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye). He also became a member of the Association of Ottoman Medicine (Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye), dedicated to translating medical literature into Turkish.

In 1890, Naim Bey, along with the Committee of Ottoman Medicine (Heyet-i Tıbbiye-i Osmaniye), visited Doctor Robert Koch in Berlin. During this visit, they met Koch and examined Koch's work on the tuberculosis vaccine and treatment. Various reports were sent back to Istanbul. However, the final decision of the committee was that the treatment remained experimental, and therefore, there was no need for Ottoman citizens to come to Berlin for treatment. Naim Bey was also involved in efforts to establish a tuberculosis hospital, but the treatment did not meet expectations, and the project remained incomplete.

Naim Bey's international engagements included participation in the VIIth International Congress of Hygiene and Demography held in London in 1891. Initially, other candidates were considered, but Naim Bey was chosen for his suitability. The congress, attended by over 2000 people, highlighted developments in the field of microbiology.

In addition to his professional endeavors, Naim Bey had three children: one son and two daughters. One of his daughters passed away at an early age, while the other married Selim Ucce, a Syrian soldier and a surgeon who studied at School of Medicine and settled

in Damascus. Naim Bey's son, Hasan Cevdet Temizkanlı, attended Mekteb-i Harbiye and participated in various battles, and received the Independence Medal. He passed away in 1939.

On October 17, 1891, Naim Bey passed away at the age of 41 in his home in Vefa due to an aneurysm. His legacy endures as one of the pioneering Turkish surgeons who received a comprehensive education at the School of Medicine and played an important role in advancing the field of medicine in Türkiye.

Giriş

1827 yılında kurulan Tıphane-i Âmire daha sonraki adıyla Mekteb-i Tıbbiye, on dokuzuncu yüzyıl içinde büyük değişimler geçirmiştir. Aslen askerî bir eğitim kurumu olan Tıbbiye'nin kuruluşu sırasında Viyana Tıp Okulu örnek alınmış, fakat eğitim dili olarak Fransızca seçilmiştir¹. Bir süre sonra tıbbiye öğrencileri yeterli gelişmeyi sağlayamadıklarının görerek, Türkçe eğitim için baskı oluşturmaya başlamışlardır. Bunun sonucunda 1867 yılında Türkçe eğitim vererek, halka daha iyi hizmet edecek sivil doktorların yetişmesini sağlayan Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye kurulmuştur. Kısa süre sonra 1870'den itibaren, askerî doktor yetiştiren Mekteb-i Tıbbiye'de de birinci sınıftan başlayarak eğitim Türkçe hale getirilmiştir².

Dönemin şartları içinde cerrahlığın Türkler arasında rağbet görmemesi de ayrı bir sorun oluşturmuştur. Önceleri bu işi yoğun olarak Rum cerrahlar sürdürmüştür. İlk olarak 1832'de bir cerrahlık okulu olan Cerrahhane açılmıştır. Başlangıçta tıp ve cerrahi, ayrı eğitim dalları olarak görülüp farklı okullarda eğitim verilmiştir. Daha sonra 1838'de Galatasaray Tıbbiyesi'ne geçildiğinde tıp ve cerrahi birleştirilmiş, Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane adıyla aynı okulda okutulmaya başlamıştır³. 1840'lardan itibaren tıp öğrencileri ihtisas yapmak üzere yurt dışına gönderilmeye başlamıştır⁴. Ancak yine de 1800'lerin sonuna kadar Müslüman-Türk cerrah yeterince yetişmediği gibi yetişenlerin de askeriyede kaldığı veya okulda akademik çalışmalara devam ettiği dikkati çekmektedir.

Bu makalede Mekteb-i Tıbbiye'den yetişen ilk üç Türk cerrahından, belki de genç yaşta ölmesi nedeniyle en az tanınan, büyük dedem Miralay Doktor Naim Bey hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır. Bu bilgiler, Osmanlı Arşivi'nden elde edilen belgelerin yanı sıra Naim Bey'in annemin dedesi olması nedeniyle aile yadigarı olarak elimizde bulunan fotoğraf ve belgelerle de desteklenmiştir. Aşağıda bulunan bölümlerde öncelikle Naim Bey'in diploması üzerinde yer alan bilgiler açıklanmış ve gerek yurt içinde gerekse yurt dışında aldığı eğitim tespit edilmiştir. Daha sonra Mekteb-i Tıbbiye'de muallim muavinliğinden başlamak üzere miralay oluncaya kadar kariyerindeki gelişim anlatılmıştır. Bu süre zarfında gittiği, yurt dışı görevler ve üye olduğu cemiyetler hakkında da bilgi verilmiştir. Ayrıca aile içinde kendisi hakkında bilinenlerin de belgelerle ters düşmediği görülerek, Naim Bey'i biraz daha tanıtabilmek adına aktarılması uygun görülmüştür. Makale, Naim Bey'in vefatına dair bilgilerle sona erdirilmiştir.

- 1 Nuran Yıldırım, *Tıphâne-i Âmire ve Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'den İstanbul Tıp Fakültesi'ne 1827-1933* (İstanbul: Betim Kitaplığı, 2019), 25-36, 103.
- 2 Nil Sarı, "Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniyye ve Tıp Dilinin Türkçeleşmesi Akımı", *Osmanlı İlmî ve Meslekî Cemiyetleri* içinde haz. Ekmeleddin İhsanoğlu (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1987), 121-128; Abdullah Yıldız, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Sivil ve Türkçe Tıp Eğitimine Geçiş", *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası* 70-3 (2017), 131-133.
- 3 Yeşim Işıl Ülman, *Galatasaray Tıbbiyesi Tıbbiye'de Modernleşmenin Başlangıcı* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2017), 21-26.
- 4 Mustafa Gençoğlu, "Osmanlı Devleti'nce Batı'ya Eğitim Amacıyla Gönderilenler (1830-1908) – Bir Grup Biyografisi Araştırması-" (Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2008), 194-197.

Resim 1. Miralay Doktor Naim Bey

Kaynak: M. Mutlu Karakaya Arşivi, Naim Bey Dosyası, Belge No: 5

Naim Bey'in Eğitimi

Naim Bey, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'den 27 Haziran 1873 tarihli (Rumi 1289), 400 numaralı diploma ile mezun olmuştur. Bu tarihte 23 yaşındadır. Diplomada, Naim Bey'in tıp ve cerrahi ilimlerini içeren ders devresine tamamen ve muntazaman devam etmiş olduğu, burada gördüğü derslerden aldığı şهادetnamelerin yanı sıra beş adet meclisçe yapılan sınavlarda yeterli cevapları vererek tıbbiye ve cerrahiyede uzmanlık ve liyakate sahip olduğunu gösterdiği, bu nedenle kendisine üstat ve muallim rütbeleri verildiği bilgileri yer almıştır. Bu diploma, belirtilen rütbelerin getirdiği bütün imtiyazlarla beraber Naim Bey'in uzmanlığı olan tıp ve cerrahi alanlarında Osmanlı sınırları içinde çalışması için bir ruhsat işlevi taşımaktadır.⁵

5 M. Mutlu Karakaya Arşivi, Naim Bey Dosyası, Belge no: 1. Diplomada Sultan Abdülaziz'in isminin yer alması gereken bölümde bir yırtık bulunmaktadır. Bu yırtığın diplomanın 100 yılı aşkın bir süredir, bir dosya içinde katlanmış bir biçimde durmasından meydana gelip gelmediği anlaşılamamıştır. Örnek olacak bir diploma bulunmaya çalışıldığında ise aynı döneme ait bir mezuniyet diplomasına rastlanamamıştır. Ek bilgi için bkz.: *Eğitim Tarihimizde (1840-1950) Diplomalara*, haz. Halûk Perk ve İsmail Günay Paksoy (İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, 2012), 340-363.

Naim Bey'in diplomasında yer alan dersler aşağıda listelenmiştir. Bu liste, Naim Bey'in diploma almak üzere girdiği, “bitirme sınavı” olarak nitelendirilebilecek imtihanlara ait dersleri içermektedir. Bu nedenle liste, Naim Bey'in 11 yıllık eğitim hayatında aldığı bütün derslerin listesi olarak görülmemelidir⁶.

DERSLER	AÇIKLAMA
İlmü't-Tabiiyat	Tabiat Bilgisi
Fenn-i Kimya	Kimya
İlm-i Teşrih	Anatomi
İlmü'n-Nebatat	Botanik
İlm-i Hayvanat	Zooloji
Fenn-i Saydalâni	Galenik farmasi
Fenn-i Cerrah-i Sagir	Küçük cerrahi
Fizyolocya	Fizyoloji
Mebhasü'l-Emraz	Hastalık bilgisi
Müfredat-ı Tıbbiye	Materia medika, drog bilgisi, ilaç ham maddeleri
Hıfzıssıhha	Koruyucu hekimlik, hijyen bilgisi
İlmü'l-emrazı'd-Dahiliye ve Hariciye	İç ve cerrahi hastalıklar
Tıp Kanunu	Adli tıp
Teşrih-i Marazî	Patoloji
Ameliyat-ı Cerrahiye	Cerrahî teknik
Fenn-i Kibâle	Ebelik/jinekoloji
Usul-i Serîriye-i Tıbbiye	Klinik tıp yöntemleri
Usul-i Serîriye-i Cerrahiye	Klinik cerrahi yöntemler
Usul-i Serîriye-i Cildiye	Klinik cilt hastalıkları yöntemleri
Usul-i Serîriye-i Kehhâliye	Klinik göz hastalıkları yöntemleri

Diploma iki kısımdan oluşmuştur. Birinci kısım Osmanlıca, ikinci kısım Fransızcadır. Osmanlıca ile kaleme alınan bölümün altında, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Nazırı unvanıyla Marko Paşa ile diğer hoca ve muallimlerin mühürleri, Fransızca bölümün altında ise yine aynı öğretmenlerin imzaları bulunmaktadır. Buna göre bu dönemde okulda bulunan hoca ve muallimlerin isimleri şöyle sıralanabilir: Saib, Kalyas, Arşizen Sarandi, Valasidi, Maruvan(?), Ferdinand, Serviçen, Ahmet Remzi, Konstantin, Konstantin, Baroçi, Aristidi, Seyyid Ali, Şemsi, Vuçino, Anton, Mavroyeni.⁷

6 Derslerin günümüz Türkçesi ile karşılıklarının büyük bölümü için bkz.: Yıldırım, *Tıphâne-i Âmire ve Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'den İstanbul Tıp Fakültesi'ne*, 304-309.

7 Diplomada 17 öğretmenin hem mühür hem de imzaları bulunmaktadır. Mühürlerden biri, hiç okunamaz; biri, çok zor okunur; biri de şüpheli durumdadır. Yukarıda yer alan isimler, imzalar ve mühürler karşılaştırılarak ve dönemin öğretmen isimleri araştırılarak bulunmaya çalışılmıştır. İki Konstantin mühüründen birinin Karateodori olarak imzası görülmekteyse de diğer Konstantin'in soyadı tespit edilememiştir.

Diplomanın Osmanlıca bölümünde dersler de dahil olmak üzere diplomanın işlevi, nasıl bir süreçten geçerek verildiği gibi açıklamalar yapılırken Fransızca bölümde daha kısa bilgiler verilmiştir. Bu kısımda okul ismi “İstanbul (Constantinople) Tıp Fakültesi” olarak kullanılmıştır. Diplomanın niteliği, “Tıp ve Cerrahi Doktoru” olarak belirlenmiştir. Ayrıca bu bölümde “yeterlik sertifikası görülmüştür” tarzında bir açıklama yapılarak, 5 Haziran 1873 (8 Rebiülahir 1290) tarihi verilmiştir. Bunu sınavların bittiği tarih olarak yorumlamak mümkündür.⁸

Resim 2. Naim Bey’in Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Diploması. Diplomada Sultan Abdülaziz’in imzasının bulunduğu yerdeki yırtık dikkati çekmektedir.

Kaynak: M. Mutlu Karakaya Arşivi, Naim Bey Dosyası, Belge No:1

8 Diplomada iki bölüm arasındaki farklardan biri de verilmiş tarihidir. Hicri ve Mali/Rumi takvimlere göre bu tarih sırayla, 1 Cumadelevvel 1290 ve 14 Haziran 1289 olarak verilmiştir. Hicri tarih Miladi’ye çevrildiğinde 27 Haziran 1873’e ulaşılmaktadır. Ancak diplomanın Fransızca bölümünde Miladi tarih olarak 14 Haziran 1873 bulunmaktadır. Bu durum takvimler arası çevirilerde bir karışıklık olduğunu akla getirmektedir.

Naim Bey'in öğrencilik dönemi incelendiğinde hem müfredat tarzının hem de bina değişikliklerinin sık yapıldığı bir sürece denk geldiği görülmüştür. Naim Bey'in okula girişi 1862-63 ders yılında olmuştur.⁹ Bu tarih itibarıyla; tıp eğitiminde öncelikle bir yıllık başlangıç sınıfları oluşturulmuş, sonrasında dört yıllık idadi eğitimine devam edilmiş, bu aşamalardan sonra yüksek eğitim niteliğindeki altı yıllık tıp eğitimi verilmeye başlanmıştır. Bu sistem takip edildiğinde Naim Bey'in başlangıç sınıfını Halıcıoğlu'ndaki Humbarhane Tıbbiyesi'nde okumuş olduğu sonucuna varılmıştır. İdadi birinci sınıfı da bu binada bitirerek, 1864'te ikinci sınıfta iken, yanan okulun yerine yeni yapılan Galatasaray Tıbbiyesi binasına geçmiş olduğu anlaşılmaktadır. 1865'te ise Tıbbiye İdadisi, Topkapı Sarayı'nda kırmızı kışla olarak bilinen Otlukçu Kışlası'na geçince, Naim Bey de eğitimine bu binada devam etmiş olmalıdır. Naim Bey, altı yıllık tıp eğitiminin tamamını ise 1867-68 ders yılında başlayıp, 1872-73 ders yılında bitirmek suretiyle Demirkapı'daki kışla binasında tamamlamıştır.¹⁰ Bu dönemde askeri tıp eğitimi parasız yatılı olarak verilmektedir.¹¹ Mezun olduğu dönem "1289 senesinde neşet eden etibba" olarak kayıtlarda yerini almıştır. Buna göre Naim Bey'in tıbbiyeyi bitirdiği yıl toplam 33 kişi mezun olmuştur.¹² Bunlardan 20'sinin Müslüman olduğu görüldüğünden eskiden beri sürdürülmeye çalışılan, öğrencinin üçte ikisinin Müslim, üçte birinin gayrimüslim olması kuralının devam ettiği anlaşılmaktadır.¹³

Naim Bey, 1873'de mezun olduktan sonra, 1875 yılında eğitimini geliştirmek üzere Viyana'ya gönderilmiştir.¹⁴ 1875'te yurt dışına eğitime gönderilecekleri seçmek üzere, mezun olan öğrenciler arasında bir müsabaka imtihanı yapılmıştır. Sınavın yarışma niteliği nedeniyle

-
- 9 *Salname-i Askeri* 1890, 126; *Salname-i Askeri* 1891, 126. Bu kayıtlarda Naim Bey, Rumi 1278 girişli olarak gözükmektedir. Bu, eğitim yılı Miladi olarak 1862-63 yıllarına denk düşmektedir.
- 10 Nil Sarı, "Mekteb-i Tıbbiye 1827-1909", *Tıbhâne-i Âmire'den İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'ne 1827-1967* içinde, (İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri, 2009), 15-16; Rıza Tahsin, *Tıp Fakültesi Tarihçesi (Mirat-ı Mekteb-i Tıbbiye)* I-II, yay. Aykut Kazancıgil (İstanbul: Özel Yayınlar, 1991), 33. Kemal Özbay, *Türk Askeri Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri II* (İstanbul: İstanbul Matbaası, 1976), 58-64. *MSB İstanbul Tedarik Bölge Başkanlığı Bölgesi ile Binaların Tarihçesi* (T.C. Millî Savunma Bakanlığı Teadrik Bölge Başkanlığı İstanbul, 2010), 2. Ertan Gökmen, "19. Yüzyılda Osmanlı Sağlık Görevlileri ve Emeklileri", *OTAM* 52 (2022), 103. Bu dönem okulun aldığı eleştiriler için bkz.: Feza Günergen ve Nuran Yıldırım, "Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane'nin Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'ye Getirdiği Eleştiriler (1857-1867)", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 3-1 (2001), 19-63.
- 11 Osman Ergin, *İstanbul Tıp Mektepleri, Enstitüleri ve Cemiyetleri* (İstanbul: Osmanbey Matbaası, 1940), 43.
- 12 Rıza Tahsin, *Tıp Fakültesi Tarihçesi (Mirat-ı Mekteb-i Tıbbiye)*, 121-123.
- 13 Sarı, "Mekteb-i Tıbbiye 1827-1909", 15. Nuran Yıldırım, "Türk Hekimlerinin Seçkinleşme Sürecinde Tıp Bilgisinin Transferi", *1. Uluslararası Türk Tıp Tarihi Kongresi 10. Ulusal Türk Tıp Tarihi Kongresi Bildiri Kitabı* 1(2008), 111.
- 14 Rıza Tahsin, *Mirat-ı Mekteb-i Tıbbiye Birinci Kitap* (Dersaadet: Kader Matbaası, 1328), 217. Cemil Topuzlu, *80 Yıllık Hatıralarım*, haz. Cemalettin Topuzlu (İstanbul: Topuzlu Yayınları, 2002), 223. İsmail Ayhan, "Eğitim Amacıyla Yurt Dışına Gönderilen Öğrenciler (1908-1922): Prosopografik Bir Çalışma Örneği" (Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2021), 68. Yavuz Sinan Aydınтуğ, "20. Yüzyılda Türk Askeri Dış Hekimliği Tarihi" (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2011), 49. *Türk Cerrahi Derneği Tarihçesi*, haz.: Semih Başkan vd (Ankara: Miki Matbaa, 2010), 11. Cemil Topuzlu'nun ilgili hatıra kitabının bir özeti ve dolayısıyla bu kitapta Naim Bey ile ilgili verdiği bilgilerin aynısı *Ulusal Cerrahi Dergisi*'nde de yayınlanmıştır. Bkz.: Cemil Topuzlu, "Ülkemizde Cerrahlığı Tarihçesi", *Ulusal Cerrahi Dergisi* 7 (2) (1991), 74-75.

yurt dışına gitme hakkı kazanan üç ismin, ilk üç sırayı paylaştığı anlaşılmaktadır. Bu sınavı kazanan üç isimden biri olan Naim Bey, kendisinin hocalarından olan II. Abdülhamid'in Ser Tabibi Mavroyeni Paşa gibi tahsiline devam etmek üzere Viyana'ya gitmiştir.¹⁵ Naim Bey ile beraber aynı sınavı kazanıp yurt dışında eğitim hakkı kazanan Hayrettin ve Osman Efendiler ise Paris'e gönderilmişlerdir.¹⁶ Bu dönemde, en iyi tıp eğitiminin Viyana'da verildiği bilirse de eğitim dili olarak Fransızcanın kullanılması nedeniyle Paris'e daha çok öğrenci gönderilmektedir.¹⁷ Olayların gidişatı takip edildiğinde Naim Bey'in Viyana'da en az iki yıl kaldığı ortaya çıkmaktadır. Çünkü gerek Rıza Tevfik'in ve gerekse Cemil Topuzlu'nun bahsettiği gibi Naim Bey, diğer arkadaşlarıyla beraber eğitimini tamamlayarak geri döndüklerinde, 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'ne çağrılarak, savaş bölgesine yollanmış ve burada başarıyla çalışarak yararlıklar göstermişlerdir.¹⁸

- 15 Rıza Tahsin, *Tıp Fakültesi Tarihçesi (Mirat-ı Mekteb-i Tıbbiye)*, 46. Topuzlu, *80 Yıllık Hatıralarım*, 223. Her iki yazar da bu sınavı "müsabaka imtihanı" olarak tarif etmiştir. Bu nedenle Naim Bey de dahil olmak üzere sınavı kazanan üç kişinin, puan sıralamasında ilk üç sırayı paylaştığı sonucuna varmak mümkündür. Ancak sınava kaç kişinin girdiği ya da kazananların sıralaması bilinmemektedir. Detaylı açıklamalar için ayrıca bkz.: Yeşim Işıl Ülman, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Geçiş Sürecinde Bir Aydının Portresi [1861-1940] Dr. Besim Ömer Akalın", *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları* 9 (2005), 438; Ebru Aykut, "Avusturyalı Bir Hekimin Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'ye Mirası: Graziadio Friedrich Vallon (1819-1859) ve Kütüphanesi", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 23-1 (2022), 11. Naim Bey'in Viyana'daki eğitimi konusunda daha detaylı bir bilgiye ulaşabilme amacıyla önce Viyana Tıp Fakültesi'yle, sonra da onların yönlendirmesiyle Viyana Üniversite'yle yazışmalar yapılmıştır. Gelen cevapta özet olarak; o dönemlere ait yüksek lisans eğitimi ile ilgili bilgilerin saklanmamış olduğu bildirilmiştir. Kayıtlarda Naim Hasan ismine rastlanılmamıştır. Ancak 1876 yaz dönemi ve 1876-77 kış dönemlerinde eğitim alan İbrahim Naim isimli, İstanbul'dan gelen bir misafir öğrenci kaydı bulunmaktadır. Araştırmayı yapan yetkili, bu dönemlerde isim karışıklıklarının çok olduğunu ve bunun araştırılan kişi olabileceğini belirtmiştir. Ayrıca, İbrahim Naim isimli bu öğrencinin Tıp Fakültesinde derecesiz olarak kayıtlı olmasının onun ileri lisans eğitimi aldığını gösterdiği açıklamasını da yapmıştır. Bu kişiye ait belgeler tarafımızca Viyana Üniversitesi'nden temin edilmiştir. Ancak Naim ismi aynı olsa da İbrahim ve Hasan isimleri arasındaki bariz fark açıklanamadığı ve 1875 kaydına da ulaşılamadığı için bu kişinin büyük dedem olup olmadığı konusunda kararsız kalmıştır.
- 16 Rıza Tahsin, *Tıp Fakültesi Tarihçesi (Mirat-ı Mekteb-i Tıbbiye)*, 46. Tıbbiye Mektebi'nde cerrahi eğitimi aldıktan sonra, cerrahi ihtisası yapmak üzere yurt dışına gönderilen bu ilk üç Türk doktorunun, gidiş ve dönüş tarihlerinde bir karışıklık olduğu tespit edilmiştir. Öncelikle her zaman beraber anılan bu üç isimden Osman Bey'in 1872 (R. 1288) mezunu olduğu belirtilmelidir. Bkz: Rıza Tahsin, *Mirat-ı Mekteb-i Tıbbiye*, 212. Ancak yurt dışına gönderilişleri hakkında Rıza Tahsin'in tarih vermeden yaptığı isim listesinin dışında, bir kitapta Osman Bey'in 1873'te, Naim ve Hayrettin Beylerin 1874'te yurt dışına gönderildikleri yazılmıştır. Bkz.: Ekrem Kadri Unat ve Mustafa Samastı, *Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye (Sivil Tıp Mektebi) 1867-1909* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları, 1990), 11. Başka bir makalede ise 1872'de Avrupa'ya gönderildikleri ve 1874'ten itibaren muallim muavinliklerine atandıkları bilgisi yer almıştır. Bkz.: Ayten Altıntaş, "Osmanlı Devleti'nde Cerrahlık Eğitiminin Tıp Eğitimi İçine Alınması", *Tıp Tarihi* 1-2 (2001), 115. Bunlar haricinde mezuniyet tarihlerine ve olayların gidişatına en uygun açıklamayı Cemil Topuzlu yaparak, "1875'te açılan bir müsabaka sınavı ile yurt dışına gönderildiklerini" anıları arasında aktarmıştır. Naim, Hayrettin ve Osman Beyler yurt dışı eğitimlerini bitirip döndüklerinde 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi çıkmış ve cepheye cerrah olarak görevlendirilmişlerdir. Bkz: Topuzlu, *80 Yıllık Hatıralarım*, 223. Bu bilginin benzeri bir açıklama, dip notu olmasa da, başka bir kaynaktan daha yer almıştır. Buna göre "1875'te okulu bitirenler arasında yapılan yarışmayı kazananlar" bahsi geçen bu üç isimdir ve 1877'de uzman olarak yurda dönmüşlerdir. Bkz: Özbay, *Türk Askeri Hekimliği*, 16, 65.
- 17 Esin Kâhya, *On Dokuzuncu Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Tıp Eğitimi ve Türk Hekimleri*, ed. Songül Boybeyi (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 1997), 14-16.
- 18 Topuzlu, *80 Yıllık Hatıralarım*, 223. Bu bilginin bir makalede "1854-56 yılları arasında yaşanan Osmanlı-

Naim Bey'in Kariyerinin İlerleyişi

1869 yılından beri geçerli olan Umur-ı Sıhhiye-i Askeriye Nizamnamesi gereği Naim Bey, 1873'de yüzbaşı rütbesi ile mezun olmuştur.¹⁹ Yukarıda bahsi geçtiği gibi bu genç cerrahlar, savaş alanında gösterdikleri yararlıklardan sonra, Mekteb-i Tıbbiye'de muallim muavinliklerine yerleştirilmişlerdir.²⁰ Naim Bey'in, 1882 yılında "Muavin-i Emraz-ı Hariciye" kadrosunda yer aldıktan kısa sonra, "Muallim-i Emraz-ı Hariciye" kadrosuna yükseldiği ve vefatına kadar okulda çalıştığı Salnamelerden takip edilebilmektedir.²¹ Naim Bey'in, Emraz-ı Hariciye muallimliğini yürüttüğünü gösteren en erken tarihli belge 1884 yılına aittir. Kendisi bu tarihte binbaşı rütbesini de almış durumdadır. Ayrıca aynı dönemde 25 Ağustos 1884 tarihinde, iyi hizmetleri nedeniyle dördüncü rütbeden bir kıta Mecidi Nişanı da almıştır.²² Naim Bey Mekteb-i Tıbbiye'nin askerî bölümünde muallimlik görevini sürdürmesinin yanı sıra Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'de de ders vermiştir.²³ Bu tarihler dikkate alındığında, Mekteb-i Tıbbiye'nin 1876-1903 arasında Demirkapı'daki taş kışlada, Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'nin ise Ahırkapı'daki binasında eğitim verdiği tespit edilmiştir.²⁴ Bu nedenle Naim Bey'in vefatına kadar süren muallimlik hayatının bu iki bina arasında geçtiği anlaşılmaktadır²⁵.

- Rus savaşı" olarak yanlış bir biçimde kullanıldığı görülmüştür. Bkz.: Adnan Ataç, "19. Yüzyılda Türkiye'de Cerrahinin Gelişimi ve Op. Dr. Cemil Topuzlu Paşa", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)* 16 (2004), 70.
- 19 Ergin, *İstanbul Tıp Mektepleri*, 43; Sarı, "Mekteb-i Tıbbiye 1827-1909", 21. Çok nadiren de olsa daha üst rütbe ile mezun olan öğrenciler vardır. Ancak Naim Bey hakkında böyle bir bilgiye ulaşılmamıştır.
- 20 Topuzlu, *80 Yıllık Hatıralarım*, 223. Özbay, *Türk Askeri Hekimliği*, 16. Bu konuda Rıza Tahsin daha farklı bir bilgi vererek, Naim Bey'in Viyana dönüşünde Emraz-ı Hariciye muallimi olduğunu belirtmiştir. Oysa diğer yandan, Naim Bey'le aynı yıl Paris'e giden Hayrettin Efendi'nin dönüştü Seririyat-ı Hariciye muallim muavini olduğunu yazmıştır. Bkz.: Rıza Tahsin, *Mirat-ı Mekteb-i Tıbbiye*, 217.
- 21 Yasemin Öztuna Şirin, "Osmanlı Sâlnâmelerinde 1908 Tarihine Kadar Tıp Eğitimi", (Yüksek Lisans Tezi, T.C. İstanbul Üniversitesi, 1999), 37-51. Hicri 1300'den 1310'a kadar olan Salnameler incelendiğinde Naim Bey'in muallim kadrosunda yer aldığı, ancak bu arada 1304'te "muavin" olarak kayda geçtiği görülmektedir. Bunun bir yazım ya da tercüme hatası olduğu tahmin edilebilir. 1305 yılında ise Naim Bey kadroda gözükmemektedir. Eldeki diğer belgeler incelendiğinde bu tarihlerde "Yıldız Sarayı yakınındaki hastanede" görev yaptığı bilgisinin yer aldığı görülmüştür. Bu nedenle kısa süreli bir görev yeri değişikliğinin olabileceği akla gelmektedir.
- 22 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İrade Dahiliye (İ.DH.) 926/73432, 3 Zilkade [1]301 (25 Ağustos 1884). M. Mutlu Karakaya Arşivi, Naim Bey Dosyası, Belge No: 2. *Sabah*, 6 Teşrin-i evvel 1307 (18 Ekim 1891), 2.
- 23 Unat ve Samastı, *Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye*, 28. Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye 2 Ocak 1867 tarihinde açılmıştır. Mekteb-i Tıbbiye'den yılda en fazla 8-10 askerî doktor yetişmekte ve bunlar da öncelikli olarak askerî birimlere hizmet vermekte olduğu için, özellikle taşradaki halka hizmet çok kısıtlı kalmaktadır. Tıbbiye-i Mülkiye, Türkçe eğitim olarak, bu hizmeti çok daha kolay verebilecek sivil doktorlar yetiştirmek amacıyla kurulmuştur. Bkz.: İbrahim Topçu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Bilimsel Tıp Cemiyetleri", *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9 (Özel Sayı), 135-136. Şirin, "Osmanlı Sâlnâmelerinde 1908 Tarihine Kadar Tıp Eğitimi", 85-89.
- 24 *MSB İstanbul Bölge Tedarik Başkanlığı Bölgesi ile Binaların Tarihçesi*, 2; Yıldız, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Sivil ve Türkçe Tıp Eğitimine Geçiş", 130.
- 25 Naim Bey'in bu makalede görülecek bütün görevlerinin yanı sıra, Saraçhane'deki Kostaki eczanesinde muayenelerde bulunduğu da anlaşılmaktadır. Her ne kadar isim benzerliği bir ihtimalse de eczanenin Naim Bey'in Vefa'da bulunan evine yakınlığı bu ihtimali daha kesin bir noktaya taşımaktadır. Bkz.: Ceren Gülser İlikan Rasimoğlu, "The Foundation Of A Professional Group: Physicians In The Nineteenth Century

Naim Bey, Nuri Bey'in vefatından sonra Emraz-ı Hariciye muallimi olmuştur. Bu bilgiyi aktaran Cemil Topuzlu, Tıbbiye'nin sekizinci sınıfında iken Naim Bey'den ders aldığı da belirtmiştir. Bu nedenle Naim Bey'i tanıdığını ve kendisinden çok faydalandığını, yine anılarında aktarmıştır. Ancak dönemin şartları gereği klinik ve hastanelerde servis olmadığı ve ameliyat yapma imkânı bulunmadığı için, Cemil Bey, Naim Bey'den sadece teorik dersler alabilmiştir. Naim Bey'in çok değerli bir cerrah olduğunu duymasına rağmen onu ameliyat yaparken görememiştir. Cemil Bey ayrıca, o dönemde Tıbbiye'nin en meşhur cerrah ve hocalarından biri olan Aristidi Paşa'nın modern tıp usullerini öğrencilerine göstermediğini, kendileriyle ilgilenmediğini belirtmesinin yanı sıra Naim Bey, Hayrettin Bey, Osman Bey gibi Türk cerrahlarını sevmediğini ve onları çekiştirdiğini de özellikle aktarmıştır.²⁶

6 Ocak 1886'da Naim Bey'in rütbesi yükselerek Kaymakam olmuştur.²⁷ Bundan sonra aynı yıl içinde iki ayrı nişan daha almıştır. Bunlardan biri 9 Şubat 1886'da aldığı dördüncü rütbeden Osmanî Nişanı,²⁸ diğeri ise 23 Ekim 1886'da aldığı üçüncü rütbeden bir kıta Mecidi Nişanı'dır. Bu belgede yer alan bilgiye göre Tıbbiye muallimlerinden Naim Bey, Yıldız Sarayı civarındaki hastanede de çalışmıştır.²⁹ 7 Temmuz 1887'de ise Miralay rütbesine yükseltilmiştir.³⁰

Naim Bey, muallimliğinin yanı sıra çeşitli dernek ve komisyonlara da üye olmuştur. Bunlardan biri Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye Heyeti'ne üyeliğidir.³¹ Cemiyet tıbbî kitapları Türkçeye çevirmek veya tıp ile ilgili Türkçe yayınlar yapmak, kısaca tıp literatürünü Türkçeleştirmek amacıyla 3 Mart 1867'de kurulmuştur. Cemiyet'in ilk önemli çalışması olan *Lugat-ı Tıbbiye*, Naim Bey'in mezun olduğu 1873 yılında yayınlanmıştır. Nizamnamesi'ne göre cemiyete üye olabilmek için ya yabancı lisanla yazılan bir kitabı Türkçeye çevirmek ya da Türkçe bir makale yazmak şartı bulunmaktadır. Bu işleri teşvik etmek için yarışmalar düzenlenmiştir. Bunların sonucunda, örneğin birinciye 300 mecdiye altını ve dördüncü rütbeden Osmanî Nişanı verilmesi ya da ikinciye 200 mecdiye altını ve dördüncü rütbeden Mecidi Nişanı verilmesi kararlaştırılmıştır.³² Naim Bey'in her iki nişana da sahip olduğu düşünülürse, telif veya tercüme eserler verdiği için bu nişanları almış olması muhtemel gözükmektedir.³³

Modernizing Ottoman Empire (1839-1908)", (Doktora Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 2012), 238.

26 Topuzlu, *80 Yıllık Hatıralarım*, 40, 223.

27 BOA, İ.DH. 972/76739, 30 Rebiülevvel [1]303 (6 Ocak 1886).

28 BOA, İ.DH. 978/77223, 5 Cumadelevvel [1]303 (9 Şubat 1886).

29 M. Mutlu Karakaya Arşivi, Naim Bey Dosyası, Belge No:3.

30 BOA, Cevdet Askeriye (C.A.S.) 46763, 15 Şevval [1]304 (7 Temmuz 1887); BOA, Bab-ı Asafî Divan Kalemi Mühimme-i Asâkir Defterleri (A { DVNS.ASK.MHM.d.) 57, 175-176.

31 *Salname-i Askerî* 1890, 128; *Salname-i Askerî* 1891, 128.

32 Ayten Altıntaş, "143 Yıllık Tıp Derneği: Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye", erişim 17 Nisan 2023, <https://www.sdplatform.com/Dergi/388/143-yillik-tip-dernegi-Cemiyet-i-Tibbiye-i-Osmaniye.aspx>. Sarı, "Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniyye ve Tıp Dilinin Türkçeleşmesi Akımı", 129.

33 Özel arşivimizde aile yadigarları arasında, el yazısı ile tutulmuş, *Theosophie* başlıklı bir çalışma bulunması nedeniyle, bunun Naim Bey'e ait bir çeviri denemesi olduğu düşünülmektedir.

Naim Bey'in üye olduğu başka bir komisyon da Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye olmuştur. Meclis üyelerinden ve Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye'de Kimya-yı Madenî Muallimi olan Kali Efendi'nin muallimlik görevinden emekli olduktan sonra, yaşlılık nedeniyle meclis toplantılarına da devam edememesi nedeniyle üyelikten ayrılması söz konusu olmuştur. Kendisinin toplantılara katılmadığı süre zarfında yerine Naim Bey vekâlet etmiştir. Bu nedenle Kali Efendi'nin üyelik görevi bitince, 8 Eylül 1889 günü yayınlanan irade ile Naim Bey asaleten üyeliğe tayin edilmiştir.³⁴

Miralay Doktor Naim Bey'in Yurt Dışı Tecrübelerinden Doktor Koch Ziyareti

Alman Doktor Robert Koch, halk arasında verem olarak bilinen tüberküloz mikrobunu sterilize edip ürettiğini 1882'de açıklamıştır. Bunun bilim dünyasına resmi tanıtımı, 4 Ağustos 1890 tarihinde toplanan X. Uluslararası Tıp Kongresi'nde olmuştur.³⁵ İlerleyen süreçte Koch'un klinik deneylere başlaması üzerine, tedavi tekniğini öğrenmek için Berlin'e bir doktor heyeti gönderilmesine karar verilmiştir. Heyet-i Tıbbiye-i Osmaniye olarak adlandırılan bu heyette Miralay Naim Bey de yer almıştır. Heyette Naim Bey'den başka hepsi Mekteb-i Tıbbiye muallimlerinden olan Mikail Horasancıyan Efendi, Mirliva Feyzi Paşa ve Alman Mösyö von Düring bulunmaktadır.³⁶ Heyetkilere pasaportlarıyla beraber 200'er lira harcırah teslim edilmiş ve 20 Kasım 1890 günü yola çıkmıştır.³⁷ Doktor heyeti 23 Kasım'da Berlin'e vardktan sonra derhal çalışmalarına başlamıştır. Bu çalışmalar sırasında Berlin Sefiri Tevfik Paşa ile beraber Doktor Koch'la tanışmaya da gidilmiştir. Bu görüşmede Tevfik Paşa, Doktor Koch'a Padişah II. Abdülhamid'in selamlarını içeren mektubunu ve birinci rütbeden Osmanî nişanını iletmiştir. Tevfik Paşa, İstanbul'a çektiği telgrafta bu karşılamanın çok gönül alıcı şekilde iltifatlar ve teşekkürlerle geçtiğini bildirmiştir.³⁸

34 BOA, İ. DH. 1151/90014, 17 Zilhicce [1]306 (14 Ağustos 1889). BOA, İ. DH. 1151/90014, 1 Muharrem [1]307 (28 Ağustos 1889). BOA, İ. DH. 1151/90014, 12 Muharrem [1]307 (8 Eylül 1889). BOA, Dahiliye Mektubî Kalemi (DH.MKT.) 1658/135, 22 Muharrem [1]307 (18 Eylül 1889). Bu komisyonun kuruluşu da 1889 yılında olmuştur. Komisyon, sağlık idarî ve adli alanlarında ve halk sağlığı konularında çalışmıştır. Konu ile ilgili olarak ayrıca bkz.: Ergin, *İstanbul Tıp Mektepleri*, 86,94. Gökmen, "Osmanlı Sağlık Görevlileri ve Emeklileri", 105-106. Nuran Yıldırım, "Osmanlı Devleti'nin Son Eczacılık Yönetmeliği: Eczacılar ve Eczahaneler Hakkında Karamame-1922", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* IV/2 (2003), 85. Nuran Yıldırım, *İstanbul'un Sağlık Tarihi* (İstanbul: Ajansfa, 2010), 34.

35 Nuran Yıldırım, "Tüberkülinin Keşfi ve İstanbul'daki Yankıları", *Tarih Toplum* 133 (1995), 12.

36 BOA, Hariciye Nezareti Tahrirat (HR.TH.) 104/13, 6 Rebiülahir [1]308 (19 Kasım 1890). Doktor Ernst von Düring hatratında seyahatle ilgili olarak; Hotel Continental'de her birinin ayrı odalarda kaldığını, misafirlerini kabul etmek için büyük bir salon kiralandığını, kendilerine hizmet etmek için bir ekip tutulduğunu ve verilen harcırahın çok büyük bir miktar olduğunu aktarmıştır. Bkz.: Yıldırım, "Tüberkülinin Keşfi", s.13. Heyete daha sonra Haseki Hastanesi'nden Doktor Hulki Bey ve Ferid Eczanesi'nden Kaymakam Doktor Mehmet İzzet Bey de katılmıştır. Bkz.: BOA, Yıldız Hariciye Nezareti Maruzatı (Y.PRK.HR.) 14/7, 18 Rebiülahir [1]308 (1 Aralık 1890).

37 BOA, İ.DH. 1205/94334, 7 Rebiülahir [1]308 (20 Kasım 1890). BOA, Y.PRK.HR. 14/7, 7 Rebiülahir [1]308 (20 Kasım 1890). Önce, Naim Bey ve von Düring'e 150 lira harcırah verilmesi düşünülmüşse de sonrasında harcırahların eşit olması gerektiğine karar verilmiştir.

38 BOA, Hariciye Nezareti Tercüme Odası (HR.TO.) 34/84/001, 30 Teşrin-i sani 1890 (30 Kasım 1890).

Heyet, Berlin’de pek çok tüberküloz hastasının tedavi edildiği resmi ve özel klinikleri ziyaret ederek üç gün boyunca incelemelerde bulunmuştur. Bu incelemeler sonucunda Naim Bey’in de içinde olduğu dört doktorun imzasını taşıyan 26 Kasım 1890 tarihli bir rapor hazırlanmıştır. Rapordan çıkan sonuç, bu tedavi yönteminin henüz deneme aşamasında olduğudur. Özellikle “karha-i akile-i adiyе” olarak ifade edilen ve bir cilt lezyonu olan *lupus vulgaris* için bir tedavi oluşmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle raporda “hasta olan Osmanlı vatandaşlarının tedavi için değil, sadece klinik tecrübe için sert kış şartları altındaki Berlin’e gitmesinin teşvik edilmesi gereksiz olacaktır” uyarısı yer almıştır.³⁹ Berlin’de gerçekleştirilen faaliyetlerden biri de kloral ve lanolin’i keşfeden Oscar Liebreich’in lanolin konulu dersini dinlemeleri olmuştur. 30 Kasım 1890’da Tevfik Paşa’nın İstanbul’a çektiği telgrafta heyetin birkaç haftaya kadar çalışmalarını bitireceği bildirilse de heyetin dönüşü 4 Ocak 1891 bulmuştur.⁴⁰ Çalışmalarını bitiren heyet bu tarihte yeni bir rapor kaleme almıştır. “Berlinli Muallim Koch’un Usulüyle Alelumum Verem İletinin ve Alelhusus Sillürrienin Tedavi Edilmesine Dair Heyet-i Tıbbiye-i Osmaniye’nin Arz ve Takdim Eylediği Rapor” başlığıyla tercüme edilerek gönderilen rapor, daha detaylı açıklamaları içerse de sonuç olarak 26 Kasım’da gönderilen rapordan çok da farklı değildir.⁴¹

Heyet, bu rapor haricinde, İtalya, Fransa gibi ülkelerin şimdiden bu konu üzerinde çalışacak özel hastaneler kurduğunu, kendilerinin de Koch’un ilacının bir kısmını yanlarında getireceğini bildirerek, denemeler yapmak üzere bir hasta koğuşu hazırlanması gerektiği bilgisini İstanbul’a iletmıştır. Bunun üzerine kendilerinden, Meclis-i Vükela’ya havale etmek üzere bir rapor istenmiştir.⁴² 4 Ocak 1891 günü Meclis-i Vükela, doktor heyetinin uygun gördüğü yerde hemen inşa çalışmasının başlamasına karar vererek,⁴³ hastanenin yeri için birkaç alternatif belirlenmiştir.⁴⁴ Berlin’den gelen doktor heyeti, mimar Ohannes Efendi ile birlikte bu yerleri gezmiş ve en uygun yerin Mekteb-i Harbiye arkasında kalan “İodosa nazır mürtefi derenin” bulunduğu yer olduğuna karar vermiştir.⁴⁵

BOA, Y.PRK.HR. 14/7, 26 Rebiülahir [1]308 (9 Aralık 1890). BOA, İ.DH. 1205/94339, 6 Rebiülahir [1]308 (19 Kasım 1890). Tevfik Paşa’nın bu anlatımına karşılık, von Düring hatratında Koch’un çok kayıtsız ve kibirli olduğunu, Tevfik Paşa olgunluk gösterse de Horasancıyan’ın tepki göstererek, Koch’u sert bir şekilde kinadığını aktarmıştır. Bkz.: Yıldırım, “Tüberkülinin Keşfi”, 13.

39 BOA, Yıldız Hususi Maruzat (Y..A...HUS.) 241/46, 26 Teşrin-i sani 1890 (26 Kasım 1890). Bazı Alman doktorlar da Koch’un henüz araştırmalarını sona erdirmediğini, bulgularını olgunlaşmaya fırsat bulamadan, baskı sonucunda açıklamak zorunda kaldığını belirtmektedir. Bkz.: Yıldırım, “Tüberkülinin Keşfi”, 1.

40 BOA, HR.TO. 34/84/001, 30 Teşrin-i sani 1890 (30 Kasım 1890). BOA, İrade Meclis-i Mahsus (İ..MMS.) 117/5031, 23 Cumadelula [1]308 (4 Ocak 1891).

41 Raporun detayları için bkz.: Yıldırım, “Tüberkülinin Keşfi”, 14-16. Bu raporun Fransızca yazılan orijinali ve çevirisi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Kürsüsü arşivinde kayıtlıdır.

42 BOA, İ.DH. 1209/94683, 20 Cumadelula [1]308 (1 Ocak 1891).

43 BOA, İ.MMS. 117/5031, 23 Cumadelula [1]308 (4 Ocak 1891).

44 BOA, İ.MMS. 117/5031, 26 Cumadelula [1]308 (7 Ocak 1891).

45 BOA, Yıldız Elçilik Şehbenderlik ve Ateşemiliterlik (Y.. PRK.EŞA.) 12/90, 3 Cumadelahir [1]308 (14 Ocak 1891).

Bu arada doktor heyeti bir yandan da daha önce karar verildiği gibi, daimî hastane inşa edilinceye kadar hastalıkla ilgili çalışmaların sürdürüleceği, Haseki’de bulunan Nisa Hastanesi’nin bahçesinde hazırlanan geçici barakaları ziyaret etmiş, burada kullanılması gereken aletlerin listesini hazırlamıştır.⁴⁶ Başlangıçta bu koşulların yapım masrafının 2.000-3.000 lira olacağı düşünülürken, son yapılan keşiften sonra Ohannes Efendi bunun 14.000 liraya çıkacağını hesaplamıştır. Evkaf-ı Hümayun Nazırı Zihni Paşa, bu masraf ne kadar azaltılmaya çalışılırsa çalışılın 10.000 liradan az olmayacağını ve hatta bunun içinde yatak takımları gibi daha birçok levazımatın olmadığını belirterek, daimi hastanenin inşasının, buradaki tecrübeye göre bekletilmesi veya hemen yapımına başlanması kararının verilmesini gerektiğini bildirmiştir.⁴⁷ Şimdiye kadar bütün bu araştırmaları yapan doktor heyetinden olan Naim Bey ile Horasancıyan, Feyzi ve von Düring imzasıyla son bir rapor daha hazırlanmıştır. Buna göre; Avrupa’da bir aydan beri yapılan uygulamalar sonucunda ilacın öneminin daha azaldığı, hatta bazı doktorlarca zararının yararından daha fazla olduğu gibi sonuçlar ortaya çıktığı, bu nedenle şimdilik barakalarda yapılacak geçici tecrübelerle yetinilmesi, hastane inşasının yapımına başlanmaması istenmiştir.⁴⁸

Belgeler arasında rastlanılan son bir raporda, Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane başkanı Doktor Stakulis’in ilaçla ilgili denemelerin bu işe mahsus bir hastanede yapılması, özel denemelere izin verilmemesi gerektiği yorumu görülmüştür. Bu raporun tarihi yoktur. Ancak bilgiyi ileten Mavroyani Paşa’nın tezkiresi 7 Şubat 1891 tarihlidir.⁴⁹ Nisan ayında yapılan bazı yazışmalarda ise Koch’un ilacının öncelikle, Dersaadet’te açılması uygun görülmüş hastanede denenip, sonucuna göre resmi bir açıklama yapılmadan önce hiçbir doktor tarafından kullanılmaması, kullanılabilir ise kanuni muamele yapılacağı çeşitli kurumlara bildirilmiştir.⁵⁰ Nisan 1891’de yapılan bu yazışmalar, İstanbul’da devlet tarafından halen verem ile ilgili bir hastane kurulmadığını göstermektedir.

Naim Bey’in Londra’da Düzenlenen VII. Hijyen ve Demografi Kongresi’ne Katılımı

10-17 Ağustos 1891’de Londra’da geniş katılımlı bir tıp kongresi düzenlenmiştir. VII. Uluslararası Hijyen ve Demografi Kongresi ismini taşıyan bu toplantıya Osmanlı delegesi olarak Miralay Naim Bey katılmıştır. Kongrenin başkanı Galler Prensi olmuştur. Organizasyon Komitesi Başkanı Sir Douglas Galton ile yardımcıları W.H. Corfield ve J.V. Pone tarafından imzalanmış davet mektubu, Osmanlı Hariciye Nezareti’ne Ocak 1891’de ulaşmıştır. 3 Mart

46 BOA, Yıldız Mütenevvi Maruzat (Y..MTV.) 47/147, 7 Cumadelahir [1]308 (18 Ocak 1891).

47 BOA, Y.MTV. 47/147, 7 Cumadelahir [1]308 (18 Ocak 1891).

48 BOA, Y.MTV. 47/147, 18 Cumadelahir [1]308 (29 Ocak 1891). Raporunda, İstanbul’daki özel Alman Hastanesi’nde denemelerin başladığı bilgisi yer almıştır.

49 BOA, Y.MTV. 47/192, 26 Kânun-ı sani [1]306 (7 Şubat 1891). BOA, Yıldız Sıhhiye Nezareti Maruzatı (Y..PRK.SH.) 4/25, (Tarih yok).

50 BOA, DH.MKT. 1825/57, 25 Şaban [1]308 (5 Nisan 1891).

1891'de Mekteb-i Tıbbiye'de Fenn-i Menafü'l-Aza Muallimi Kaymakam Doktor Şakir Bey'in kongreye gitmesi uygun görülmüştür. Şakir Bey için, bir önceki sene kongreye katılan memura verilen 250 lira harcırahın bu sene de yeterli olacağı düşünülmüştür.⁵¹ Ancak Meclis-i Mahsus, Şakir Bey'in bu kongreye gitmek için uygun nitelikte olmaması nedeniyle onun yerine Mirliva Doktor Feyzi Paşa'nın gönderilmesini istemiştir.⁵² Fakat bu defa da Feyzi Paşa'nın okulu bırakamayacak durumda olması nedeniyle, 29 Mart'ta Miralay Doktor Naim Bey'in gitmesi kararlaştırılmıştır.⁵³ 16 Nisan 1891 itibarıyla Naim Bey'in isminin komiteye bildirilmiş olduğu yapılan yazışmalardan anlaşılmaktadır.⁵⁴ 9 Ağustos'ta yani kongre açılmadan bir gün önce ise Rüstem Paşa, Naim Bey'in yararlı bir kongre üyesi olması için yardımlarını esirgememesini rica eden bir mektubu Sir Douglas Galton'a göndermiştir.⁵⁵

Kongrenin isminde yer alan hijyen, demografi gibi Latin kökenli sözcüklerin yazışmalarda "hıfzıssıhha ve mebbas-ı hayat-ı beşer"⁵⁶ olarak kullanıldığı görülmüştür. Aslında özellikle demografi tabiri Avrupa'da da yeni kullanılmaya başlanmış bir kelimedir. İngiltere'de bulunan İstatistik Cemiyeti Başkanı Dr. Mouat bu kelimenin henüz sözlüklerde yer almadığını belirtmiştir.⁵⁷ Bu nedenle kongrenin toplanma amaçlarını sıralarken demografinin ne anlama geldiğinin de açıklandığı görülmektedir. Kongre; halkın dikkatini hijyen ve demografi konularındaki ilerlemelere çekmek, çeşitli milletlerin toplumsal hayat şartları ile ilgili istatistikler oluşturarak demografi çalışmaları yapmak, halk sağlığı konusunda tartışmalar yaparak ilerleme kaydetmek ve hükümetler, üniversiteler, cemiyetler gibi çok çeşitli kurumlardan delegeler yollanmasını sağlamak üzere toplanmıştır.⁵⁸

Avrupa'da hijyen kongreleri 1877 yılında başlamıştır. İkinci kongreden sonra demografi de dahil edilerek kongre konularının geliştirilmesine karar verilmiştir. İnsanların sosyal refahı için istatistik bilimi olarak tanımlanabilecek demografi ile hijyenin aynı amaca hizmet ettiği düşünülmüştür. Böylece 1891 Londra kongresinde aslında, yedinci kez hijyen, beşinci kez demografi konusu ele alınmıştır. Avrupa'da düzenlenen kongrelerde en çok yer tutan konulardan birinin karantina olduğu görülmektedir. Bu konu, koleranın çıktığı Hindistan ile ilişkisi nedeniyle İngiltere'nin özellikle önem verdiği bir konudur. Bu nedenle İngiltere'de, ülkeler arasındaki hızlı geçirgenlik sebebiyle koruyucu önlemler alınması, karantinadan daha önemli görülmektedir. Bu defa düzenlenen kongrenin, koruyucu önlemlerin önemini diğer

51 BOA, İ.MMS. 119/5128, January 1891 (Ocak 1891). BOA, İ.MMS. 119/5128, 22 Recep [1]308 (3 Mart 1891).

52 BOA, İ.MMS. 119/5128, 15 Şaban [1]308 (26 Mart 1891).

53 BOA, İ.MMS. 119/5128, 18 Şaban [1]308 (29 Mart 1891). *Seventh International Congress of Hygiene and Demography London August 10-17 1891 Official Directory* (London: Alfred Boot & Son, 1891), 57, 89.

54 BOA, Hariciye Nezareti Londra Sefareti (HR.SFR.3...) 385/5, 16 April 1891 (16 Nisan 1891).

55 BOA, HR.SFR.3 382/118, 9 August 1891 (9 Ağustos 1891).

56 BOA, İ.MMS. 119/5128, 15 Şaban [1]308 (26 Mart 1891).

57 "The International Congress of Hygiene and Demography", *Nature* 43 (1891): 241-242, erişim 15.01.2023, <https://www.nature.com/articles/043241a0>.

58 Nuran Yıldırım ve Suzan Bozkurt "VIII. Uluslararası Hijyen ve Demografi Kongresi (1894) Kongre Üyelerinin İstanbul Gezisi", *Tarih ve Toplum* 130 (1994), 14-15.

ülkeler için de öne çıkaracağı düşünülmüştür. Kongreye 2.000'den fazla kişinin katılması öngörülmüştür.⁵⁹ Bu geniş katılımlı kongrede konular hijyen ve demografi olarak iki bölüme ayrılmıştır. Hijyen bölümünde dokuz başlık bulunmaktadır. Bunlar; koruyucu tıp, bakteriyoloji hayvanlardan insanlara geçen hastalıklar, bebeklik, çocukluk ve okul çağı hastalıkları, Kimya ve Fizik'in hijyenle ilgisi, hijyenle ilgili mimari, hijyenle ilgili mühendislik, ordu ve denizcilikte hijyen, devletin hijyen ile ilgili görevleridir.⁶⁰ Bu konular arasında bakteriyoloji ve bulaşıcı hastalıklar önemli yer tutmasına rağmen verem mikrobunu izole eden Doktor Koch kongreye katılmamıştır. Bunun önemli bir sebebinin, tüberkülin tedavisiyle ilgili yaşanan hayal kırıklığı olduğu iddia edilmiştir. Ancak diğer yandan, kongreye katılanlar modern mikrobiyolojinin kurucuları olarak görülmüştür. Ayrıca kongrenin biyolojik bilimlerde Avrupa'nın üstünlüğünü ortaya çıkardığı yorumları da yapılmıştır.⁶¹

Naim Bey'in Hayatı ve Ailesi ile İlgili Bilgiler

Naim Bey'le ilgili olarak ailede kuşaktan kuşağa aktarılan çok az bilgi bulunmakta ve bunlar doğrulanamadığı için bir söylenti şeklinde kalmaktadır. Ancak Naim Bey, tıp tarihimizin önemli bir şahsiyeti olduğu ve çok az tanındığı için bu bilgilere burada yer vermek, ileride yapılacak araştırmalarda doğruluğunu ortaya çıkarmak açısından önemli ve gerekli görülmüştür.

Diplomasında verilen bilgiye göre Naim Bey mezun olduğunda 23 yaşındadır. Diplomanın Fransızca bölümünde 1267 yılında doğduğu belirtilmiştir. Bu bilgilere göre doğum yılı 1850 veya 1851 olabilecektir. Doğum yeri, yine diplomada belirtildiği gibi Asitane yani İstanbul'dur. Naim Bey'in babası Hasan Bey'in kâtip⁶², Hasan Bey'in babası yani Naim Bey'in dedesinin ise yeniçeri başı olduğu söylenmektedir. İsmi Yeniçerioglu Mehmet Naim olarak bilinmektedir. Naim Bey'in eşi Hatice Hanım'ın saraydan çıkan Çerkez bir kız olduğu söylenenler arasındadır. Hatice hanımın babasının adının belgelerde Abdullah olarak geçmesi bu bilgiyi desteklemektedir. Naim Bey'in Hatice Hanım'dan üç çocuğu olmuştur.

59 "The International Congress of Hygiene and Demography", *Nature*, 241-242.

60 *Seventh International Congress of Hygiene and Demography Official Directory*, 15-28.

61 Philip Mortimer, "The Founders of Modern Microbiology", *Microbiology Today*: 54-57, erişim 15.01.2023, https://socgenmicrobiol.org.uk/pubs/micro_today/pdf/050601.pdf.

62 Naim Bey'in babasının adı ailede bilindiği ve diplomasında da görüldüğü gibi Hasan'dır. Ancak Aykut Kazancıgil tarafından hazırlanan *Mirat-ı Mekteb-i Tıbbiye* adlı kitabın bir sayfasında "Miralay Nedim" olarak geçtiği gibi, bir başka sayfasında da Naim Hüseyin olarak bahsedilmiştir. Osmanlıca yazımda Hasan ve Hüseyin isimleri arasında sadece "iki nokta" fark bulunması nedeniyle bu yanlışlık anlaşılabilir. Fakat Nedim isminin kullanım sebebi anlaşılammıştır. Bkz.: Rıza Tahsin, *Tıp Fakültesi Tarihçesi (Mirat-ı Mekteb-i Tıbbiye)* I-II, yay. Aykut Kazancıgil, 46, 123. Ayrıca, bir başka makalenin sonundaki listede Naim Hasan Bey'in hem Paris hem de Viyana'ya gittiği, ayrıca Naim Süleyman isimli bir cerrahın da Viyana'da eğitim gördüğü bilgisi yer almıştır. Burada da büyük ihtimalle bir karışıklık bulunmaktadır ve hepsi aslında makalemizde konu edilen Naim Bey olmalıdır. Bkz.: Yıldırım, "Türk Hekimlerinin Seçkinleşme Sürecinde Tıp Bilgisinin Transferi", 122.

Hatice Hanım eşinin ölümünden sonra çocuklarının vasiliğini kendi üstüne almıştır.⁶³ Oğulları Hasan Cevdet Temizkanlı, 1884 İstanbul Süleymaniye doğumludur. Mekteb-i Harbiye-i Şahane'yi bitirerek asker olmuş, yurdun birçok yerinde askerlik görevini yapmıştır. Trablusgarp Savaşı'yla başlayarak İstiklal Savaşı'nın bitişine kadar Çanakkale'den Doğu Cephesi'ne, Irak Cephesi'nden Sakarya Meydan Muharebesi'ne kadar çarpışmış, pek çok madalya ve taltiflerinin yanı sıra İstiklal Madalyası'na da layık görülmüş, Albay olduktan sonra emekli olmuş ve 1939'da vefat etmiştir.⁶⁴ Naim Bey'in kızlarından büyük olan Saadet erken yaşlarında hastalanarak vefat etmiştir. Diğer kızı Mürüvvet, İstanbul'a tıp öğrenimi için gelen Suriyeli bir asker olan Selim Ucce ile evlenerek Şam'a yerleşmiş ve orada vefat etmiştir. Çocukları ve torunları Şam'da yaşamaya devam etmiştir. Ancak son dönemde iç savaş nedeniyle Şam'ı terk etmek durumunda kalmışlardır.

Naim Bey'in oğlu, dedem Hasan Cevdet Bey, ailesine babasıyla ilgili az sayıda bilgi aktarmıştır. Bu durumun nedeni, babasını yedi yaşında yani çok erken kaybetmiş olmasıdır. Bu az sayıdaki aktarımlarından birinde, evde hasta yatarken kendisini muayene etmeye gelen doktorların, duvarda babasının fotoğrafını gördüklerini ve tanıdıklarını, kendilerinin hocası olduğunu belirttiklerini anlatmıştır. Hasan Cevdet Bey henüz hayattayken oğlunu Haydarpaşa Lisesine götürmüştür. Bu gezinin 1935-1939 yılları arasında yapılmış olması kuvvetle muhtemeldir. Hasan Cevdet Bey, bu gezide, lisenin girişindeki duvarda asılı levhalardan birinde Naim Bey'in adının yazılı olduğunu oğluna göstermiştir. Ayrıca yine Hasan Cevdet Bey'in anlattığına göre Naim Bey, II. Abdülhamid'in eşlerinden birini parmağından ameliyat ederek kangrenden kurtarmış ve mükâfat olarak kendisine Bozdoğan'da altı adet ev verilmiştir. Bu ameliyatın gerçekten yapıp yapılmadığı bilinmese de Naim Bey'e üçüncü rütbeden Mecidi Nişanı'nın tevdi edildiğini gösteren beratta, kendisinin Yıldız Sarayı civarındaki hastanede çalıştığı bilgisi yer almıştır. Sonuç olarak bilgiler kesin olarak doğrulanamamışsa da gerçeklere aykırı yönde olmadıkları da görülmektedir.

Naim Bey'in Vefatı

Naim Bey'in vefat haberi *Sabah* gazetesinde yer almıştır. Buradaki açıklamaya göre Naim Bey, Vefa meydanında bulunan evinde “inşikak-ı ümmü'd-demm” yani anevrizma yırtılmasından dolayı ölmüştür. İlanda ayrıca, Naim Bey'in Tıbbiye'den yetişen “hâzık etibbadan” yani üstad konumundaki doktorlardan olduğu, uzun süre Viyana'da çalışmalarını sürdürdükten sonra, yedi seneden beri Tıbbiye'de Emraz-ı Hariciye [Genel Cerrahi] muallimliği görevinde bulunduğu açıklanmıştır. Ayrıca uzman cerrahlardan olan Naim Bey'in ebedi kaybının çok büyük üzüntü yarattığı belirtilmiştir.⁶⁵ Rıza Tahsin'in de “cerrah-ı

63 M. Mutlu Karakaya Arşivi, Naim Bey Dosyası, Belge no:4.

64 Hasan Cevdet Temizkanlı, *Kıyamet Koptuğunda: Hasan Cevdet Beyin Çanakkale ve Doğu Cephesi Günlüğü*, haz. Mutlu Karakaya (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2015), 1-100.

65 *Sabah*, 6 Teşrin-i evvel 1307 (18 Ekim 1891), 2. Başka bir belgede Naim Bey'in evi “Şeyh Ebuvefa yakınında

şehîr” yani meşhur cerrah olarak bahsettiği Naim Bey, 17 Ekim 1891 günü vefat etmiş ve cenazesi Fatih Camii’nden kaldırılmıştır.⁶⁶

Naim Bey’in vefatından sonra yerine, kendisiyle aynı dönemde Paris’e giden Hayrettin Bey atanmıştır. Mekteb-i Tıbbiye Nazırı Saip Paşa ile Cemil (Topuzlu) Bey, Naim Bey’in cenazesinde karşılaşmışlardır. Saip Paşa, Cemil Bey’e Hayrettin Bey’in bıraktığı Seririyat-ı Hariciye muallim muavinliği görevini teklif etmiştir. Cemil Bey de bu görevin kendi gelişimine daha faydalı olacağını göreyerek kabul etmiştir.⁶⁷ Böylece Naim Bey, Türk Tıp Tarihi’nin en önemli isimlerinden biri olan Cemil Topuzlu’nun hayatında sadece öğretmeni olarak değil, vefatı ile onun önündeki yolu açarak da çok önemli rol oynamıştır.

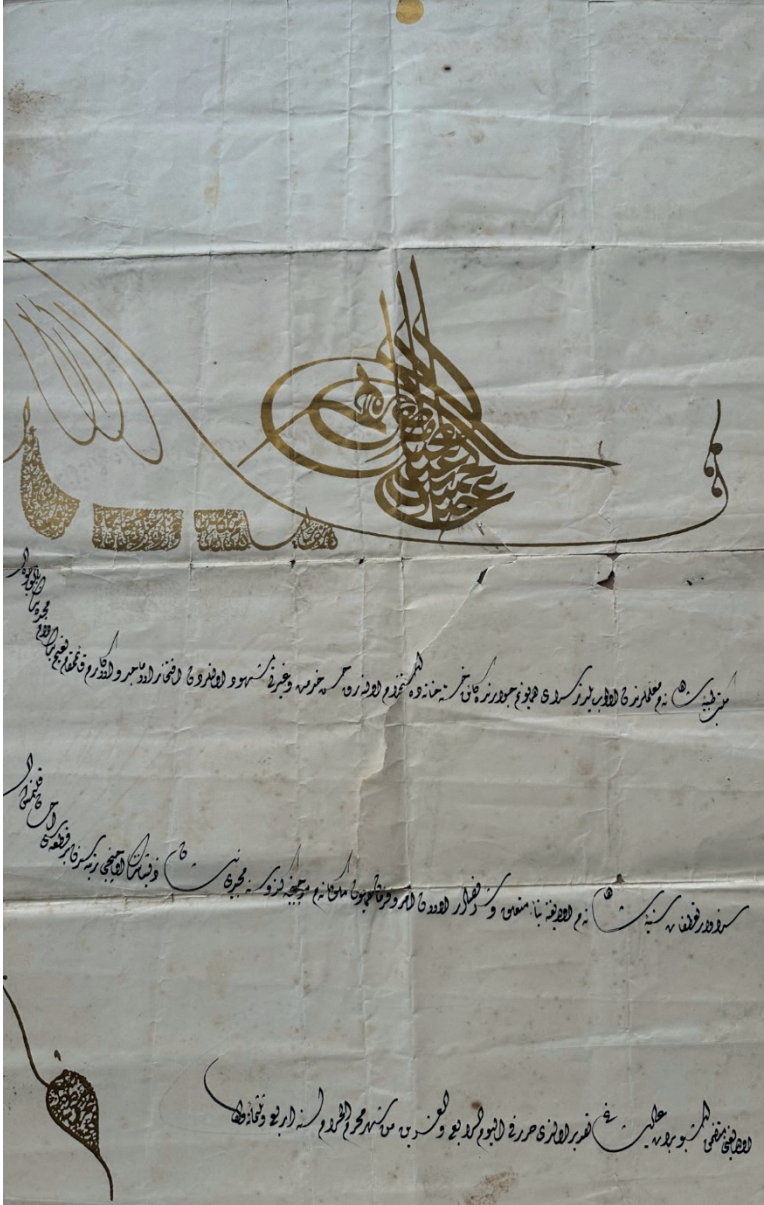
Tıp tarihi ile ilgili çalışmalarda “ilk üç Türk cerrahtan biri” olarak bahsedilen Naim Bey, doğrudan Emraz-ı Hariciyecî olarak çalışmaya başlamış olması nedeniyle Mekteb-i Tıbbiye’den mezun “ilk” Türk cerrah olması ihtimalinin yanı sıra diğer çalışmalarıyla da tıp tarihindeki yerini almayı hak etmektedir.

Molla Hüsrev Mahallesi’nde” olarak tarif edilmiştir. M. Mutlu Karakaya Arşivi, Naim Bey Dosyası, Belge no:4.

66 Rıza Tahsin, *Tıp Fakültesi Tarihçesi (Mirat-ı Mekteb-i Tıbbiye)*, 123; Topuzlu, *80 Yıllık Hatıralarım*, 56.

67 Topuzlu, *80 Yıllık Hatıralarım*, 56.

EKLER

Ek 1: Naim Bey'in üçüncü rütbeden Mecidi Nişanı aldığı gösteren berat
Kaynak: M. Mutlu Karakaya Arşivi, Naim Bey Dosyası, Belge No: 3

خواجه نغمه ۶۶ لایحه تاجیه برله سفارته سفینه دارا اولان ... نوزولو نوزو نوزو نوزو

طیاض طرفنه و بیله ایویط بروج از دوج و اولونوز

هیت طیه عثمیه برله نوصتک فرسی کوز برله کانه اولوب اورا چندی عیالوی خد لغه و وها اولسه جوده حشاکانک موخرا

معهم توفانک اصولی تادی ایلیک ویا ایله اولوقی آراک برک و کونک حطی سربا قادره عیبه ساعه بیک اوج کونک سفارنا عیبه

عسبه اجرا ایلیک ترقیه تک تجویس اولونه ایویتمه معده صورتده جود کلا نیاج هتو برهیه طیه یه حاز اویوب اجمه اولونه

ارقه آله عادیه ینمعلقه معام توفانک اصولی ایوم برله دارالفکره طیبی تهر معملی تحت تفتیشک اولونه رسا

تجربه ایلیک در بر اصل معده ویا عیبه برلوق باید اعی ایتمز اول تجا حیدره مذکوره نکه تجویس اسفک اقل اولونه

بریده اولو و فیه تدری حقدنک مداوات طیه وکل فقط سیر یافت تجویس ایلیک

رضیقا المصلح استوی اولورک تالیلم توفانک

ارضا در نفع

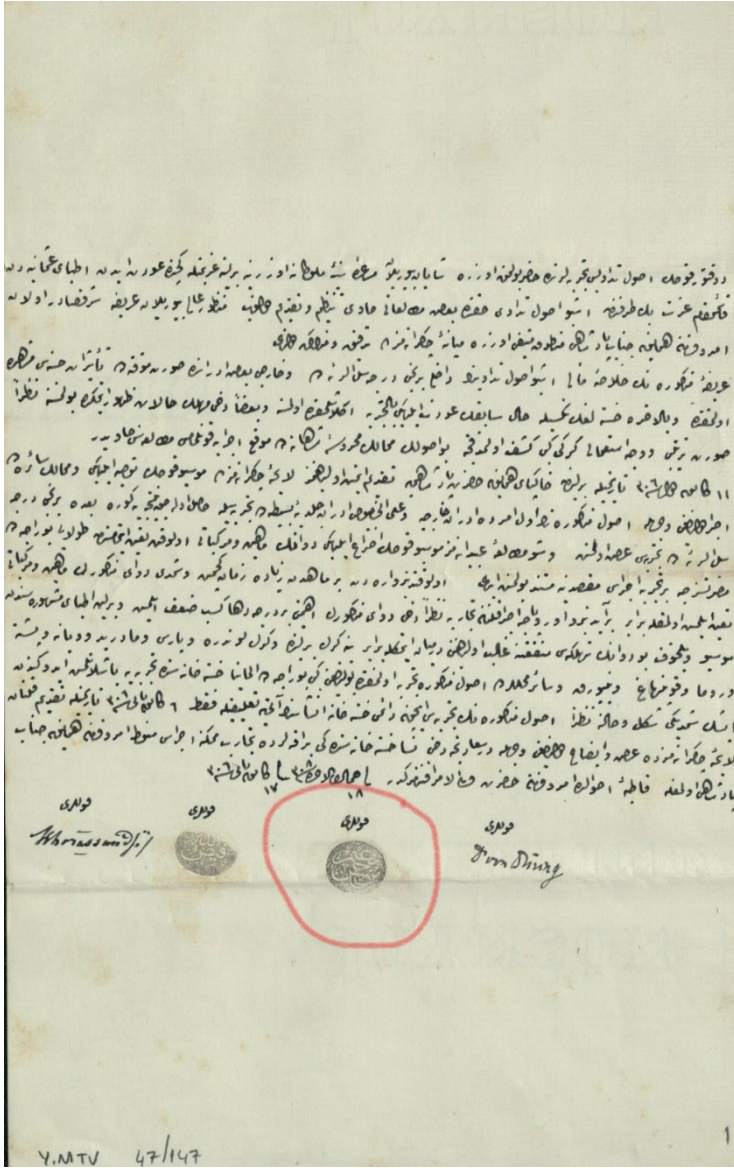
ارضا نفع

ارضا فاسخ

ارضا نفع

Y.A.HUS 241/46 3

Ek 2: Osmanlı Doktor Heyeti'nin Dr. Koch ziyareti sırasında Berlin'den yazdığı raporun tercümesinin altında Naim Bey'in adı
Kaynak: BOA, Y.A.HUS 241/46, 26 Teşrin-i sani [1]890 (26 Kasım 1890)

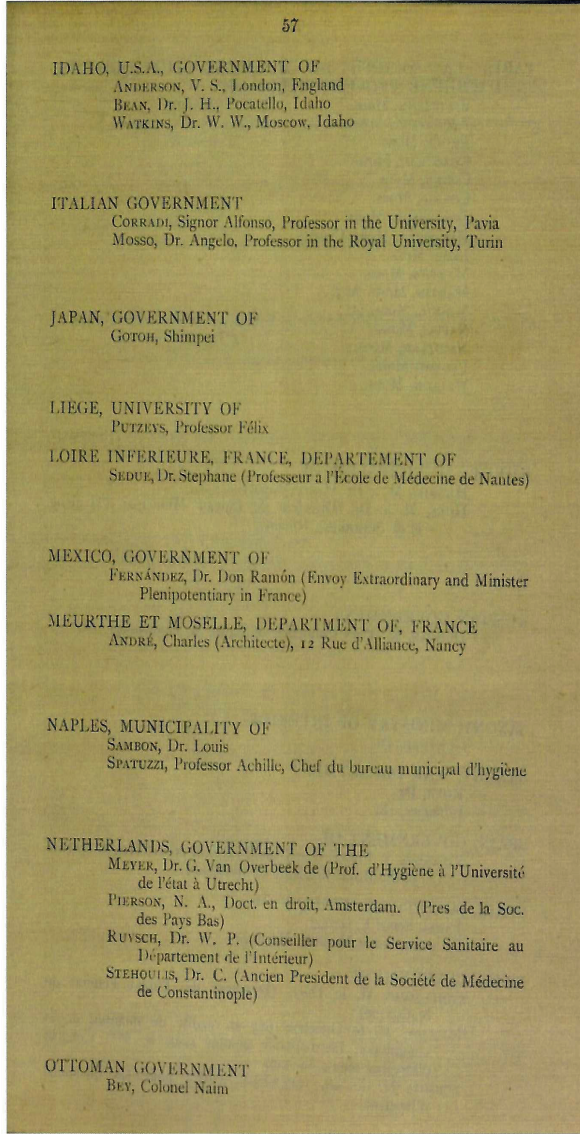

Ek 3: Altında Naim Bey'in de mührü bulunan, Koch'un tedavisinin denenmesi gerektiği, henüz hastane inşasına başlanmaması tavsiyesini belirten rapor

Kaynak: BOA, Y.MTV 47/147, 18 Cumadelahir [1]308 (29 Ocak 1891)

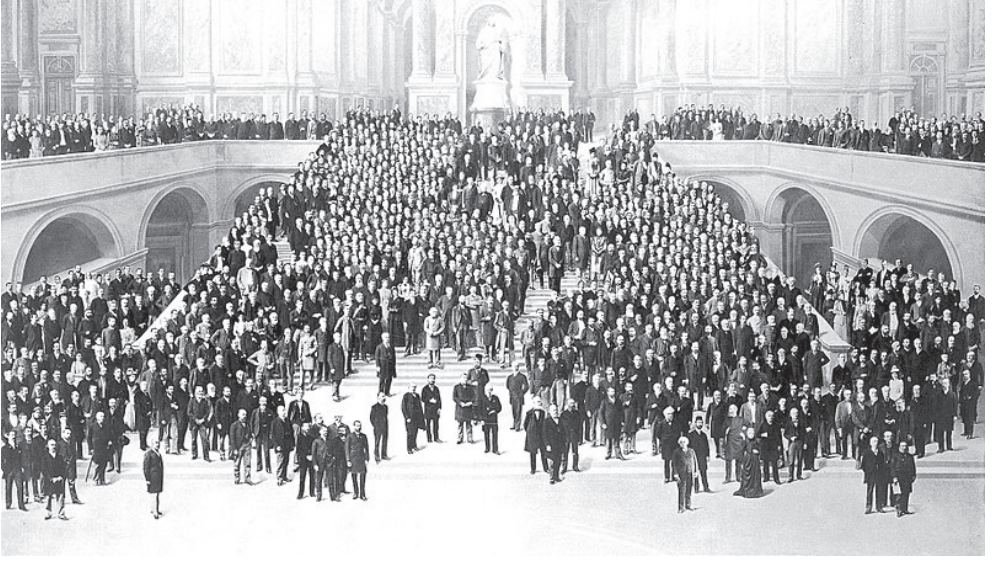
Ek 4: Üzerinde Naim bin Hasan yazan Naim Bey'e ait mühür
Kaynak: BOA, Y.MTV 47/147, 18 Cumadelahir [1]308 (29 Ocak 1891)

Ek 5: Naim Bey'in ismi VII. Uluslararası Hijyen ve Demografi Kongresi Katılımcı Listesinde

Kaynak: *Seventh International Congress of Hygiene and Demography Official Directory*, 57

Ek 6: VII. Uluslararası Hijyen ve Demografi Kongresi Katılımcıları, 1891 Londra
Kaynak: erişim 15.01.2023 https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Seventh_International_Congress_of_Hygiene_and_Demography,_Wellcome_L0015459.jpg

صبح ۶ تشرين او

طرفدن کوریلان حسابدهده
وکندوسیده در سعادت عودت
بولدینتی کچن نسخهمزک برنده
میرمشارالیه بوکره خدیو پوست
انفکاک ایلشددر.

طاشلیجه مقیسی متوفی محمد
خدیوی نجیب افندی ایله کر
وهمشیرمسی عالیه خاتمله بشریوه
خانمه دخی بیگ غرویش مع
خصوصه اراده سنیه جناب
یرای صدور اولشددر.

ولی نعمت جنتمز شهریار عظیم
عمیم المکارم افندمز حضر تلتزیک
انظار مفاخر و مباحات ای
اثار خیریه هایونلرینه حدوه
هرکون بر صورتله تجلی ایدن آثار
مثبت اولوب ایشته بوجمله مح
ومصارف واقمسی جانب سنی ای
ظل اللهیدن نسویه بیورلق

مرقومک سبیلی تخلیه ایدلدیکی محلندن اشعار
اولمشدر.

مکتب طبیه شاهانه امراض خارجیه معلمی
حذاق اطبادن میر آلی نعیم بکک دون صباح
انشقاق امالمدن وفا میداننده کائن خانه سنده
ارتحال دارنعم ایلدیکی واصل سمع تأثر
وتأسفمز اولمشدر.

مولی رحمت ایلسون
میر مومی الیه مکتب طبیه شاهانه مزک
پیشدردیکی حذاق اطبادن اولوب فن طبک
جراحی قسمنده کسب اختصاص ایتمش ومدت
مدیده وپانده اتمام عملیات ایله مکتب طبیه
شاهانه تک اهمیتلی کرسی تدریس لرندن اولان
امراض خارجیه معلمکنه یدی سنه دتبری
شرف ویرمش مهره جراحیندن اولمقله ضیاع
ایدیسی بالخاصه بادی تأسف عظیمدر.

خدیویت جلیله مصریه الیوم علامت فارقه
حقتده بر نظامنامه لایحه سی تنظیمیله اشتغال
ایتمکده در.

نی کندیلرینه صورت
در.

بارون دو هیرش ارمه
نه جلیله یه اوج میلون
رتسویه ایدلش اولسندن
ن دو هیرش فوق العاده
یچون در سعادت قفرا
سیم ایدلک اوزره معاد
قرق میلیولق استقرار
ک دخی حسن صورته
بولسیدینی استخبار

اصالتو موسیو قاتیون
ارت مستشاری قوت
حالده دون صباح
خسته خانه سنه کیدرک

خانه اداره مأمورلی
مجدداً انشاسی مقرر

Ek 7: Naim Bey'in vefat ilanı

Kaynak: Sabah, 6 Teşrin-i evvel 1307 (18 Ekim 1891), 2

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA / BIBLIOGRAPHY

Arşiv Kaynakları / Archival Sources

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Belgeleri

- Bab-ı Âsafî Divan Kalemî Mühimme-i Asâkir Defterleri (A { DVNSASK.MHM.d.) 57.
Cevdet Askeriye (C.AS.) 46763, 15 Şevval [1]304 (7 Temmuz 1887).
Dahiliye Mektubî Kalemî (DH.MKT.) 1658/135, 22 Muharrem [1]307 (18 Eylül 1889).
Dahiliye Mektubî Kalemî (DH.MKT.) 1825/57, 25 Şaban [1]308 (5 Nisan 1891).
Harcıye Nezareti Londra Sefareti (HR.SFR.3) 385/5, 16 April 1891 (16 Nisan 1891).
Harcıye Nezareti Londra Sefareti (HR.SFR.3) 382/118, 9 August 1891 (9 Ağustos 1891).
Harcıye Nezareti Tahrirat (HR.TH.) 104/13, 6 Rebiülahir [1]308 (19 Kasım 1890).
Harcıye Nezareti Tercüme Odası (HR.TO.) 34/84/001, 30 Teşrin-i sani 1890 (30 Kasım 1890).
İrade Dahilye (İ.DH.) 926/73432, 3 Zilkade [1]301 (25 Ağustos 1884).
İrade Dahilye (İ.DH.) 972/76739, 30 Rebiülevvel [1]303(6 Ocak 1886).
İrade Dahilye (İ.DH.) 978/77223, 5 Cumadelevvel [1]303 (9 Şubat 1886).
İrade Dahilye (İ. DH.) 1151/90014, 17 Zilhicce [1]306 (14 Ağustos 1889).
İrade Dahilye (İ. DH.) 1151/90014, 1 Muharrem [1]307 (28 Ağustos 1889).
İrade Dahilye (İ. DH.) 1151/90014, 12 Muharrem [1]307 (8 Eylül 1889).
İrade Dahilye (İ.DH.) 1205/94334, 7 Rebiülahir [1]308 (20 Kasım 1890).
İrade Dahilye (İ.DH.) 1205/94339, 6 Rebiülahir [1]308 (19 Kasım 1890).
İrade Dahilye (İ.DH.) 1209/94683, 20 Cumadelula [1]308 (1 Ocak 1891).
İrade Meclis-i Mahsus (İ.MMS.) 117/5031, 23 Cumadelula [1]308 (4 Ocak 1891).
İrade Meclis-i Mahsus (İ.MMS.) 117/5031, 26 Cumadelula [1]308 (7 Ocak 1891).
İrade Meclis-i Mahsus (İ.MMS.) 119/5128, January 1891 (Ocak 1891).
İrade Meclis-i Mahsus (İ.MMS.) 119/5128, 22 Recep [1]308 (3 Mart 1891).
İrade Meclis-i Mahsus (İ.MMS.) 119/5128, 15 Şaban [1]308 (26 Mart 1891).
İrade Meclis-i Mahsus (İ.MMS.) 119/5128, 18 Şaban [1]308 (29 Mart 1891).
Yıldız Hususi Maruzat (Y.A.HUS.) 241/46, 26 Teşrin-i sani 1890 (26 Kasım 1890).
Yıldız Mütenevvi Maruzat (Y.MTV.) 47/147, 7 Cumadelahir [1]308 (18 Ocak 1891).

- Yıldız Mütenevvi Maruzat (Y.MTV.) 47/147, 18 Cumadelahir [1]308 (29 Ocak 1891).
Yıldız Mütenevvi Maruzat (Y.MTV.) 47/192, 26 Kânun-ı sani [1]306 (7 Şubat 1891).
Yıldız Hariciye Nezareti Maruzatı (Y.PRK.HR..) 14/7, 18 Rebiülahir [1]308 (1 Aralık 1890).
Yıldız Hariciye Nezareti Maruzatı (Y.PRK.HR..) 14/7, 7 Rebiülahir [1]308 (20 Kasım 1890).
Yıldız Hariciye Nezareti Maruzatı (Y.PRK.HR..) 14/7, 26 Rebiülahir [1]308 (9 Aralık 1890).
Yıldız Elçilik Şehbenderlik ve Ateşemiliterlik (Y. PRK.EŞA.) 12/90, 3 Cumadelahir [1]308 (14 Ocak 1891).
Yıldız Sıhhiye Nezareti Maruzatı (Y..PRK.SH..) 4/25, [Tarih yok].

M. Mutlu Karakaya Arşivi

Naim Bey Dosyası, Belge No: 1, 2, 3, 4, 5.

Basılı Kaynaklar / Printed Sources

- Altıntaş, Ayten. “Osmanlı Devleti’nde Cerrahlık Eğitiminin Tıp Eğitimi İçine Alınması”. *Tıp Tarihi* 1-2 (2001): 111-117.
- Ataç, Adnan. “19. Yüzyılda Türkiye’de Cerrahinin Gelişimi ve Op. Dr. Cemil Topuzlu Paşa”. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)* 16 (2004): 65-76.
- Aydıntuğ, Yavuz Sinan. “20. Yüzyılda Türk Askeri Dış Hekimliği Tarihi”. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2011.
- Ayhan, İsmail. “Eğitim Amacıyla Yurt Dışına Gönderilen Öğrenciler (1908-1922): Prosopografik Bir Çalışma Örneği”. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2021.
- Aykut, Ebru. “Avusturyalı Bir Hekimin Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane’ye Mirası: Graziadio Friedrich Vallon (1819-1859) ve Kütüphanesi”. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 23-1 (2022):1-34.
- Eğitim Tarihimizde (1840-1950) Diplomalara*. Hazırlayan Halûk Perk ve İsmail Günay Paksoy. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, 2012.
- Ergin, Osman. *İstanbul Tıp Mektepleri, Enstitüleri ve Cemiyetleri*. İstanbul: Osmanbey Matbaası, 1940.
- Gençoğlu, Mustafa. “Osmanlı Devleti’nce Batı’ya Eğitim Amacıyla Gönderilenler (1830-1908) – Bir Grup Biyografisi Araştırması-”. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2008.
- Gökmen, Ertan. “19. Yüzyılda Osmanlı Sağlık Görevlileri ve Emeklileri”, *OTAM* 52 (2022): 99-133.
- Günergun, Feza ve Nuran Yıldırım. “Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane’nin Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane’ye Getirdiği Eleştiriler (1857-1867)”. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 3-1 (2001): 19-63.
- Kâhya, Esin. *On Dokuzuncu Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nda Tıp Eğitimi ve Türk Hekimleri*. Editör Songül Boybeyi. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 1997.
- MSB İstanbul Tedarik Bölge Başkanlığı Bölgesi ile Binaların Tarihçesi*. T.C. Millî Savunma Bakanlığı Tedarik Bölge Başkanlığı İstanbul, 2010.
- Özbay, Kemal. *Türk Askeri Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri* II. İstanbul: İstanbul Matbaası, 1976.
- Rasimoğlu, Ceren Gülser İlikan. “The Foundation Of A Professional Group: Physicians In The Nineteenth Century Modernizing Ottoman Empire (1839-1908)”. Doktora Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 2012.
- Rıza Tahsin. *Tıp Fakültesi Tarihçesi (Mirat-ı Mekteb-i Tıbbiye)* I-II. Yayınlayan Aykut Kazancıgil. İstanbul:

Özel Yayınlar, 1991.

Rıza Tahsin. *Mirat-ı Mekteb-i Tıbbiye* Birinci Kitap. Dersaadet: Kader Matbaası, 1328.

Sabah, 6 Teşrin-i evvel 1307 (18 Ekim 1891).

Salname-i Askerî 1890.

Salname-i Askerî 1891.

Sarı, Nil. "Mekteb-i Tıbbiye 1827-1909". *Tıbhâne-i Âmire'den İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'ne 1827-1967* içinde 7-28. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri, 2009.

Sarı, Nil. "Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniyye ve Tıp Dilinin Türkçeleşmesi Akımı". *Osmanlı İlmî ve Meslekî Cemiyetleri*, Hazırlayan Ekmeleddin İhsanoğlu içinde 121-142. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1987.

Seventh International Congress of Hygiene and Demography, London, August 10-17 1891, Official Directory. London: Alfred Boot & Son, 1891.

Şirin, Yasemin Öztuna. "Osmanlı Sâlnâmelerinde 1908 Tarihine Kadar Tıp Eğitimi". Yüksek Lisans Tezi, T.C. İstanbul Üniversitesi, 1999.

Temizkanlı, Hasan Cevdet. *Kıyamet Koptuğunda: Hasan Cevdet Bey'in Çanakkale ve Doğu Cephesi Günlüğü*. Hazırlayan Mutlu Karakaya. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2001.

Topçu, İbrahim. "Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Bilimsel Tıp Cemiyetleri". *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9 (Özel Sayı): 132-140.

Topuzlu, Cemil. *80 Yıllık Hatıralarım*. Hazırlayan Cemalettin Topuzlu. İstanbul: Topuzlu Yayınları, 2002.

Topuzlu, Cemil. "Ülkemizde Cerrahlığın Tarihçesi". *Ulusal Cerrahi Dergisi* 7 (2) (1991): 74-79.

Türk Cerrahi Derneği Tarihçesi. Hazırlayan Semih Baskan vd. Ankara: Miki Matbaa, 2010.

Unat, Ekrem Kadri ve Mustafa Samastı. *Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye (Sivil Tıp Mektebi) 1867-1909*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları, 1990.

Ülman, Yeşim Işıl. "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Geçiş Sürecinde Bir Aydınım Portresi [1861-1940] Dr. Besim Ömer Akalın". *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları* 9 (2005): 435-464.

Ülman, Yeşim Işıl. *Galatasaray Tıbbiyesi Tıbbiye'de Modernleşmenin Başlangıcı*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2017.

Yıldırım, Nuran. "Osmanlı Devleti'nin Son Eczacılık Yönetmeliği: Eczacılar ve Eczahaneler Hakkında Kararname-1922". *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* IV/2 (2003): 84-108.

Yıldırım, Nuran. "Tüberkülinin Keşfi ve İstanbul'daki Yankıları". *Tarih Toplum* 133 (1995): 12-20.

Yıldırım, Nuran. "Türk Hekimlerinin Seçkinleşme Sürecinde Tıp Bilgisinin Transferi", *1. Uluslararası Türk Tıp Tarihi Kongresi 10. Ulusal Türk Tıp Tarihi Kongresi Bildiri Kitabı* 1(2008), 101-124.

Yıldırım, Nuran. *İstanbul'un Sağlık Tarihi*. İstanbul: Ajansfa, 2010.

Yıldırım, Nuran. *Tıbhâne-i Âmire ve Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'den İstanbul Tıp Fakültesi'ne 1827-1933*. İstanbul: Betim Kitaplığı, 2019.

Yıldırım, Nuran ve Suzan Bozkurt. "VIII. Uluslararası Hijyen ve Demografi Kongresi (1894) Kongre Üyelerinin İstanbul Gezisi". *Tarih ve Toplum* 130 (1994): 14-21.

Yıldız, Abdullah. "Osmanlı İmparatorluğu'nda Sivil ve Türkçe Tıp Eğitimine Geçiş". *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası* 70-3 (2017): 127-134.

Elektronik Kaynaklar / Electronic Sources

- Altıntaş, Ayten. “143 Yıllık Tıp Derneği: Cemiyet-i Tibbiye-i Osmaniye”. Erişim 17 Nisan 2023. <https://www.sdplatform.com/Dergi/388/143-yillik-tip-dernegi-Cemiyet-i-Tibbiye-i-Osmaniye.aspx>.
- Mortimer, Philip. “The Founders of Modern Microbiology”. *Microbiology Today*: 54-57. Erişim 15.01.2023. https://socgenmicrobiol.org.uk/pubs/micro_today/pdf/050601.pdf.
- “The International Congress of Hygiene and Demography”. *Nature* 43 (1891): 241-242. Erişim 15.01.2023. <https://www.nature.com/articles/043241a0>.